

- מן הפרשה
- מן המדרש
- שמחת תורה
- הלכה

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

וזאת הברכה - שמחת תורה - תשפ"ז | גליון 232 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

מן הפרשה

במה שאיחדו את הסיים ואת ההתחלה ליום אחד, מצינו בדברי הראשונים טעם - דכמו שזכינו לסיימה כן נזכה להתחיל ולסיים.
זה לשון ספר "המנהיג" (מגדולי הראשונים, הל' סוכה עמ' תיד): "ונהגו כל ישראל להתחיל היום בבראשית... כמו שזכינו להשלימה נזכה בהתחלה ובהשלמה". וכן ב"אורחות חיים" (הלכות קריאת ס' ס' נח).

ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי

צדקותו, דהגם דזמן ההרגש שהוא פרק הנסיעה שהדבר יחייב לשנוא אעפ"כ ברך אותם, בברכה מעולה ושלמה בלב שלם ונפש חפציה.

וב"אמרי חיים" מוסיף על זה דמשום הכי כתב כאן "איש האלהים" להגיד לך כי רק האדם אשר חי עם השם יתברך ודבוק בו תמיד יכול להיות בדרגה זו לברכם.

וכן הוא לימוד לכל אחד ואחד שאם הוא מתבונן מהו העיקר בחיים לעשות רצון ה' ולידבק בו לא היה שונא ולא מקפיד על זולתו, וכדאיאת ברמב"ם (הל' עדות פ"ו ה"ז) בלאו ד"לא תקום", אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדאי לנקום עליהם.

ועל פי דברי הרמב"ם אלו פירש הגאון רבי יחזקאל אברמסקי דמשום הכי 'תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם' דהתלמידי חכמים שהם דבוקים בהש"ת ובתורתו הם מהמבינים דאין דברי הבל והבאי של עוה"ז כדאי לעשות מחלוקת ומריבה עליהם.

(משחת שמן - הגאון רבי חיים שאול קויפמאן)

השכינה שורה במקום שיש אחדות

הוא, מפני שלכל אחד יש תפקיד המיוחד לו, ורק בצירוף כל אחד ואחד הממלא את תפקידו המיוחד לו, יש שלימות גמורה בכלל ישראל. ולזה נתן הקב"ה לכל אחד את הכוחות והכשרונות הנצרכים להביאו למלא תפקידו המיוחד, ולא ניתן לאף אדם אחד את הכח למלא תפקידו של זולתו.

וכן מצינו שנשמת כל אחד מישראל מקושרת לאות אחת שבתורה [כמבואר ב"נפש החיים" (ה' יא), וז"ל: 'כל אחד מישראל שרש נשמתו העליונה מדובק ונאחז באות א' מהתורה והיו לאחדים ממש'. וכן כתב הרמח"ל ב"דרך עץ החיים", וז"ל: 'אמנם עוד ענין אחר נמצא, כי יש כמה פנים לתורה, וכבר קבלו הקדמונים, שלכל שורש מנשמות ישראל יש כולם בתורה, עד שיש ששים רבוא פירושים לכל התורה מחולקים לששים רבוא נפשות של ישראל. וזה נקרא שהתורה מתפוצצת לכמה ניצוצות, כי בתחילה מתלהטת, ואז נראים בה כל האורות הראויים לענין ההוא, ואותם האורות עצמם מאירים בששים רבוא דרכים בששים רבוא של ישראל' שזה מורה

"וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו" (דברים לג, א).
"לפני מותו" - סמוך למיתתו (רש"י).

הקשה ב"אור החיים" הק' דלמה ליה לכתוב "לפני מותו", ואם להודיע כי זה היה לפני מותו סמוך למיתתו מובנים הם הדברים ממה שלפניו ולאחריו שסמוך למיתתו היו הדברים, ומה גם כי מה צורך יש בהודעת הזמן.

ותירץ דבר נפלא, ונראה שנתכוון הכתוב לשבח איש האלהים מה גדלו מעשיו, דבא לומר דאף שכלל ישראל היו הסיבה שגרמו למיתתו וכדכתיב (לעיל א, לו) "גם ב' התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם", דהם גרמו לו לחטא מי מריבה, וא"כ יאמר האומר כי זה משה האיש טינא תהיה בלבו על מיתתו אשר הם היו לה סיבה וגרמו לו מיתה בחוץ לארץ ומנעוהו מעבור הארץ אשר נכספה וגם כלתה נפשו לה וכו', לזה בא דבר ה' בתורתו והעיד על הצדיק ואמר כי מלבד שלא שנה אותם ולא הרחיקם מלבו עוד לו "זאת הברכה" וגו', וגמר אומר לפני מותו פי' סמוך למיתתו להעיד עוד על הפלגת

"ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" (דברים לג, ה).

דבר אחר, "בהתאסף", בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם, הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם" (רש"י).

דברי רש"י אלו הם יסוד גדול הנוגע לכל עניני השראת השכינה והתחברות להקב"ה, שרק בזמן שיש בינינו שלום הקב"ה נקרא מלכנו ומתחבר עמנו. אבל במקום שיש פירוד ומחלוקת אין הקב"ה נמצא שם כביכול, ואי אפשר לאדם להתחבר ולהתדבק בו יתברך.

ונראה הטעם בזה, מפני שהקב"ה הוא שלם בתכלית השלימות, ולכן אינו מתקרב אלא לשלימות. וכיון שהיחיד בפני עצמו אינו יכול להגיע לשלימות גמורה, ממילא אינו יכול להתקרב להקב"ה בתכלית השלימות. ולכן כשיש פירוד בכלל ישראל ואין איחוד ביניהם, יש חסרון בשלימות שלהם ואין הקב"ה מתקרב אליהם. ורק כשהם באגודה אחת ויש שלום ביניהם, נעשה על ידי זה ענין של שלימות, והם ראויים שהקב"ה יתקרב אליהם. והטעם שאין היחיד יכול להגיע לשלימות

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים לג, ד).

'אל תקרי "מורשה" אלא מאורסה' (פסחים מט, ב).

כתב רבי יחיאל יעקב ווינברג [בעל ה'שרידי אש']: היחס אל התורה אינו רשאי להיות כיחס אל דבר שנתקדש אך בקדושת המסורה והירושה, אלא היחס צריך להיות ראשוני וחדש, יחס מקורי של בחירה מאהבה. לא כיחס של נכד לסבתא, שהוא מכבדה, אמנם, ומעריצה, אבל אינו מניחה להתערב בחייו הפרטיים; אלא כיחס הצעיר לבחירת לבו, שהיא משתפת בחייו!
(ארוי הלבנון)

*

מדוע כתוב 'מורשה' ולא 'רושה'. פירש הגאון מפוניבז' רבי יוסף שלמה כהנמן, המילה מורשה משמעותה שעלינו להוריש לדור הבא, כלומר: התורה היא לא ניתנה רק שאנו בעצמנו מחוייבים לקיימה, אלא חלק מהמצוה היא גם להוריש - "מורשה קהלת יעקב"!

(בשם, כת"ע 'שערים', כ"ה שבט תשי"ב)

*

"ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון וקולא ברפת ה'" (דברים לג, כג).

יש אנשים עניים ושמחים בחלקם, ויש עשירים ואינם שמחים בחלקם, כי "אהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט), ואמר: נפתלי - לו יש שתייהם, שמח בחלקו והוא עשיר. (תולדות יצחק - רבי יצחק קארן [ידודו של ה"י])

*

"וישכן ישראל בטח בדד וכו', אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה" (דברים לג, כח-כט).

"וישכון ישראל בטח בדד", אבל ישראל עצמם אינם מכירים בניסם. דוקא הגוים הם היודעים ומכירים בנס, באשר להם ידועה יותר מכל שנאתם לישראל, וגירותיהם אשר זוממים עליהם, לפיכך הם צריכים להכריז "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה" אשריך ישראל שהקב"ה מושיעך כל הימים.

עוד יבואר, על תיבות "אשריך ישראל" נגינות הטעמים הן "קדמא ואזלא", ועל "מי כמוך" הנגינה היא "מונח רביעי". ללמדך ש"קדמא", היינו הקב"ה, הנקרא קדמונו של עולם, "אזלא" - הולך, כלומר, הולך עם ישראל בגלות, כמו שנאמר "עמו אנכי בצרה". לפיכך "מונח רביעי", יש להם לישראל מנוח מה בארבעת הגלויות.

(פה קדוש - רבי יצחק מוואלוז'ין)

*

"וליוסף אמר מוֹבְרַת ה' אֶרְצוֹ מִמֶּנִּי שְׁמִים מִטָּל וּמִתְהוֹם רִבְצֵת תַּחַת" (דברים לג, יג).

בשביל שלא שמע לקול אשת פוטיפר, היפך אדם הראשון ששמע לקול אשתו ונתקלל האדמה בעבורו. (פענח רוא)

*

"וְלִזְבוּלֹן אָמַר שְׁמַח זְבוּלֹן בְּצִאתָהּ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאַהֲלֶיהָ" (דברים לג, יח).

"שְׁלום רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתָהּ וְאֵין לָמוֹ מְכַשׁוֹל" (תהלים קיט, קסה), וקשה לכאורה, דהיה לו לומר 'ללומדי תורתך'. אך הנה ידוע

שהתומך תורה חלק כחלק יאכלו לבד מה שלמד בעצמו, אך חומר בלומד, שאם יארע חלילה מכשול להת"ח בהוראתו מזה אין מגיע להמחזיק שום עונש, כי הוא חף מפשע. וזהו מה שאמר "שלוש רב לאוהבי תורתך", השלום הוא רק לאוהבים והמחזיקים בהתורה ואין למו לאוהבים והמחזיקים בה מכשול, כי מהמכשול אינו נוטל כלום רק בהשכר מחלק עמו, אבל להתלמיד חכם בעצמו יכול לצאת מכשול ח"ו. (אמרי פנחס' וראש תרס"ה בשם רבי יצחק אלחנן מקובנא)

מכיון שהמקדש הוא מקום השראת השכינה, והקב"ה משרה שכינתו רק על הכלל ולא על היחידים, ממילא כל זמן שיש אחדות ושלוש בישראל, הם ראויים להשראת השכינה ולבנין בית המקדש. אבל כשבטלה האחדות ונתרבו הפירוד והמחלוקת, בטל הכלל ונשארו רק יחידים, וממילא לא היו ראויים עוד להשראת השכינה, ונחרב הבית.

(עץ החיים - הגאון רבי חיים שאול מינץ)

על תפקידו המיוחד לו לבדו. וכמו שכל את שבתורה יש לה כח מיוחד, ורק בצירוף כולן נשלמת קדושת הספר תורה, כך לכל אחד מישראל יש כח מיוחד, ורק בהתחברות כולם יחד יש איחוד של כל הכוחות כולם, ונשלמה קדושת ישראל. וזהו הענין שבית המקדש השני נחרב מפני שנאת חנם (יומא ט, ב), שצריך ביאור איזה ענין של מדה כנגד מדה יש בזה. אלא הטעם הוא כהנ"ל,

כאשר צוה ה' את משה

רק מחמת שזה רצון ה', ד' וישמעו אליו בני ישראל" היה מחמת שעשו "כאשר צוה ה' את משה", ולא משום סיבה אחרת.

וכעין זה ביאר ב"בית הלוי" (פרשת כי תשא) במה שנאמר בכל פרט ופרט מעשיית המשכן "כאשר צוה ה' את משה", וכתב 'דהגם דבצלאל היה יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ והיה יודע רמזים וסודות המלאכה, עם כל זה במלאכתם היתה כל כוונתם רק לכוונה זו לעשות ציווי ורצונו יתברך, ולא משום שהשכל שלהם מחייבם לעשות כן'. וכמו כן יש לפרש כאן דאמא לאשמעוין דשמעו אליו בני ישראל רק משום שכך צוה ה' את משה, ולא משום שהשכל חייבם לעשות כן.

(שיעורי רבינו משולם דוד הלוי)

מן המדרש

מדרש רבה חזקת הברכה יא, יח

בְּשַׁעֲהָ שֶׁהִגִּיעוּ יָמֵי מֹשֶׁה לְפֶטֶר מִן הָעוֹלָם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא "הֵן קָרְבֹךְ יָמֶיךָ" (דברים לא, יד). אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַחֵר כָּל הַיְּגִיעָה הַזֹּאת אֲמַר לִי "הֵן קָרְבֹךְ יָמֶיךָ", "לֹא אֲמוֹת כִּי אַחִיהָ וְאֶסְפֹּר מַעֲשֵׂי יְהוָה" (תהלים קיח, יז). אָמַר לוֹ, אִי אֲתָה יָכוֹל "כִּי זֶה כָּל הָאָדָם" (קהלת יב, יג). אָמַר מֹשֶׁה, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם דָּבָר אֶחָד אֲנִי מִבְּקֵשׁ מִמֶּךָ לְפָנֵי מוֹתִי, שְׂאֵפְנִס וְיִבְקְעוּ כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁבְּשָׁמַיִם וְתַהוֹמוֹת וְיִרְאוּ שְׂאֵין זֹלַתְךָ. מִנֵּין, שְׂנֵאֲמַר "וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל לִבְכֶּךָ וְגו' אֵין עוֹד" (דברים ד, ט). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲתָה אֲמַרְתָּ "אֵין עוֹד", אָף אֲנִי אֲמַר "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה וְגו' לְכָל הָאֲתָת וְהַמּוֹפְתִים וְגו' וְלִכְל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" (דברים לד, י). יב.

[וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'] בשעה שהגיעו ימי משה ליפטר מן העולם, אמר לו הקדוש ברוך הוא "הן קרבו ימך למות", אמר לפניו משה, רבונו של עולם, אחר כל היגיעה הזו שיגעתי בימי חיי, אתה אומר לי "הן קרבו ימך", "לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יי" - אני מבקש לחיות כדי שאוכל עוד להמשיך לקלס לך כמו שהייתי עושה עד עתה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אי אתה יכול שלא למות, שהרי זה דרך כל הנבראים, כמו שנאמר "כי זה כל האדם", ואין לך אדם שלא יראה מות.

וכאשר ראה כי אינו יכול להנצל מן המיתה, אמר משה, רבונו של עולם, דבר אחד אני מבקש ממך לפני מותי, שאכנס לארץ ישראל ובזכותה של ארץ ישראל יבקעו כל השערים שבשמים, ותהומות, ויראו כל ישראל שאין זולתך, כלומר, שישגו בשכלם את האמונה האמיתית וכבודך שאתה מלא כל העולמות. ומנין שמשה ביקש על התגלות יחוד ה', שנאמר "וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ אין עוד", ובפסוק הקודם נאמר "להביאך לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה", שכאשר יבואו לארץ ישראל וינחלוה ידעו בהשגה שלימה ואמיתית כי ה' הוא האלהים אין עוד.

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אתה הוא זה שאמרת "ואין עוד" - שהכרת אמיתת כבודי באמת, לכן אף אני אומר עליך "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וגו'". לכל האמת והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים וגו'. ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" - שהגעת למעלת הנבואה שלא קם עוד נביא כמותך.

ממאורות המדרש

העסק הנבחר מכל העסקים והמעשה הנכבד מכל המעשים הוא עבודת האל - יתעלה וכו' והעולם בראו בעבור החסידים היודעים אלקותו וכו' וחובת הנבראים כדי להכיר אלקותו ולהראות כבוד גדולתו ולשמוח במעשיו וכו'.

וארוכות נכבדות כתבו המחברים בשבח החיוב הזה לדעת שה' אחד ושמו אחד ואין עוד מלבדו, וכבר האריך הרמח"ל בספריו הקדושים בידיעה נכבדה זו, ובספרו "דעת תבונות" האריך בגילוי יחוד ה' יסוד הבריאה ושהוא תכלית יעודי התורה והנביאים - ובחיוב מוחלט כי ה' הוא האלקים היחיד, ובשלילה מוחלטת שאין עוד מלבדו (ועוד במכתבו לתלמידו מאמסטרדם כ"ו אדר א' תצ"ט - בתוכו 'ודעו וראו כי אין חפץ ה' בעולמו כי אם שיכירו עבדיו את כבודו ואת גדלו ורומם ובמסתרי רזיו יתעלסו וכו').

ממוצא דבר למדנו חפץ ה' מברואי, ראשית שיכירו אחדותו, וישללו כל מזולתו, וכן לפרסם זאת בכל דרך לכל בני תבל והוא זיכוי הרבים וקידוש שמו יתב'. וזו בקשת משה רבינו ע"ה לפני מותו. (אגרת הרב - רבי יצחק משה לוי)

ויבקעו כל השערים וכו'. פירשו ב"עץ יוסף" וב"מתנות כהונה", 'ויבקעו כל השערים', כלומר, שיכירו ישראל האמונה האמיתית וישגו כבודך שאתה מלא כל העולמות, כמו שאם יבקעו כל השערים שבשמים ותהומות ויראו שאין זולתך וכו'.

והרמב"ם כתב (בהקדמה לסדר זרעים) "האדם קודם שישכיל וידע הוא נחשב כבהמה לא נבדל משאר מן החיות אלא בהגיון, ר"ל בהגיון שהוא מצייר לנפשו המושכלות, והנכבד שבמושכלות לצייר לנפשו אחדות הקב"ה וכו'". והרמב"ן כתב (סוף פרשת בא) "וכוונת כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו והיא כונת היצירה שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה ואין לעליון בתחתונים חפץ מלבד זה שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונות בתי כנסיות וזכות תפלת הרבים זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותך אנחנו" - וכזאת כתב (דברים לב, כו) "אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו".

ובספר הישר לרבינו תם (השער הראשון - סוד בריאת העולם) כתב 'ידענו כי

סיום והתחלת התורה בשמחת תורה

ונאמרו בזה טעמים שונים. הטעם העיקרי והמפורסם, **כדי שהשטן לא יקטרג שסיימנו את התורה ואין אנו חפצים בה יותר**. וכמו שכתב רבנו הטור (אורח חיים סימן תרס"ט) וז"ל: 'לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסיומה ורגילין להתחיל מיד בראשית כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד'. וביתר אריכות הביא בספר "מטה משה" (סי' תקע"ו), 'ולמה נקרא שמחת תורה, על שם שבשעה שסיימו ישראל את התורה בא שטן לפני הקדוש ברוך הוא לקטרג עליהם... אעפ"י שסיימוה אין מתחילין אותה, וכשמתחילין אותה ע"י פרשת בראשית משיב לו הקדוש ברוך הוא הלא התחילוה. נמצא שאין יכול לקטרג, על שם זה נקראת 'שמחת תורה', עכ"ד.

ובספר "האשכול" (ח"ב דף סה) כתב וז"ל: '**להודיע שחביבה תורה לנו כדבר חדש ולא כדיוטגמא** (איגרת) **ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה**', ע"כ.

*

לפנינו ב' דרושים נפלאים, בענין קישור סיום התורה לתחילה. א. בספר "משנת שכיר" (להגה"צ רבי יששכר שלמה טייכטל הי"ד) ביאר עפ"י מה דאיתא בספרי תלמידי בעש"ט זלה"ה [עי' ספר 'נתיב מצותיך' יח, ב] להביא מעשה שאירע לבעש"ט זי"ע, שנסע פעם אחת עם תלמיד אחד במקום שאין שם מים, ובכמה פרסאות לא נמצא שם מים, והתלמיד צמא למים עד סכנת מוות, ואמר לרבינו הקדוש צמאתי למאוד, ולא השיבו. ואח"כ כשראה התלמיד צרתו שבא לסכנת מוות, חזר ואמר, רבנו, צמא אני מאוד בסכנה. והשיבו, מאמין אתה שברגע שברא הקדוש ברוך העולם ראה כל זה הצרה שיש לך והוכן לך מים לשתות, ולא השיב תיכף עד שנתייבשה דעתו. ואמר לרבנו הקדוש, אני מאמין באמת. והשיבו המתן מעט. ונסעו משם דרך מעט וראו שגוי אחד נושא שני כלים מים על כתפו, וכשבא אצלם נתנו לו איזה פרוטות ונתן לו לשתות. ושאל מרן לגוי, מה זה שאתה נושא כאן מים במדבר שמם. ואמר, השר שלי נשתגע ושלחני אחר מים אל מעיין אחד, ואני נושא זה המים ג' פרסאות ואיני יודע למה. ואמר מרן, ראה השגחתו יתברך ברגע של בריאת העולם. עד כאן הובא בספר 'נתיב מצותיך', עיין שם. **הרי דכל הישועות הנצרכות לכל אדם בשעה שהוא נתון בתוך צרה רח"ל, כבר ברא השם יתברך ויתעלה ברגע הראשון בששת ימי בראשית הישועה, ורק שצריך להאמין בזה, אז נתגלה הנס ובאה הישועה**. ובזה י"ל דזה נמי הכוונה "לכל האותות והמופתים גו' ולכל היד החזקה גו' אשר עשה משה" (דברים לד, יב), יען דלעיני כל ישראל כל היה כי "בראשית ברא אלקים", שתיכף בעת הבריאה נברא הישועה הלז, והבן. והשי"ת ישים בנו האמונה האמיתית, אכ"ר.

ב. ה"דגל מחנה אפרים" (פר' בא) מביא בשם אחיו הרה"ק רבי ברוך ממעזיבז זי"ע: 'הנה כל דברים המתחדשים בעולם הכל הוא על ידי התחדשות התורה, שישראל מחדשים בהסתכלותם בה וכפי ענין התחדשותם בתורה כך נתחדש בעולם. כמו ששמעתי בשם אחי הרב הקדוש המפורסם מו"ה ברוך נרו יאיר שאמר **לצרף סיום התורה בהתחלתה לעיני כל ישראל בראשית, פירוש לפי עיני ישראל שמסתכלים בתורה כפי הסתכלותם בתורה כך הוא ענין חידוש מעשה בראשית שנתחדש בכל יום עד כאן**'.

*

מפשטות דברי הראשונים ושלאחריהם, משמע דעיקר השמחה בשמחת תורה, הוא על גמרה של תורה. וכן כתב רבנו הרמ"א (שורע או"ח סי' תרס"ט) וז"ל: 'וקורין יום טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין

ועושין בו סעודת לגמרה של תורה'. ומקור הדברים הביא כבר ה"בית יוסף" (שם על דברי הטור): 'כתוב בשם 'אור זרוע' (הל' סוכה סו"ס שכ) ומצאתי עיקרו של המנהג במדרש בתחילת שיר השירים (שהש"ר א ט) "וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי אַרְוֹן בְּרִית אֲדֹנָי וּגו' וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל עַבְדָּיו" (מלכ"א א' ג, טו) אמר רבי יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. אמנם דברים מחודשים גילה לנו הרה"ק מקאצק זי"ע, שבדורנו דור עני צריכה להיות השמחה על התחלת התורה, דמי יוכל להעיד על עצמו שגמר את התורה. והא לך הדברים כפי שהביא נכדו ה"שם משמואל" (לשמח"ת שנת תעב"ר):

'ענין שמחת התורה אמר כ"ק זקני זצלה"ה מקאצק שהוא על מה שנלמד להבא, כי על לשעבר מי הוא זה שיכול לומר שכבר למד', עכ"ד. 'ואף שמצינו (שיהש"ר פ"א סי' ט) שעושין סעודה לגמרה של תורה, זה נלמד משלמה המלך ע"ה, שראה שהחלום נתקיים צפור מציץ ויודע מה אמר, אבל לא כן אנחנו השפלים, ואולי גם שם הפירוש על קבלתו על להבא', עכ"ל.

וממשיך ה"שם משמואל" ואומר: דבהקפות של שמחת תורה עם ספרי התורה בשמחה רבה, מזה נעשה חומה קדושה שלא להניח ליכנס דבר רע אל הלב. ונראה שזהו הטעם שאנו עושים שמחת תורה בזמן הזה, כי עיקר החומה דקדושה היא השמחה של מצוה, דשמחה היא היפך הסטרא אחרא דכל עניינם עצבות ויללה. ושמחה זו נותנת כח לכל השנה, ואף שאחר היו"ט הולך כל אחד למלאכתו זה פונה לזיתו וזה פונה לכרמו, ומתקררת השמחה של מצוה, מכל מקום נשאר בו רושם של שמחת היו"ט, ונקל לו אח"כ לחזור ולהתעורר לתורה הקדושה', עכ"ד.

*

תחילת התורה וסופה אמונה

"ולכל המורא הגדול", זו מתן תורה (רמב"ן בשם הספרי).

הנה סיום התורה הוא בענין הנסים הגדולים שהיו ביציאת מצרים ובמדבר לעיני כל ישראל. ולדברי הספרי, נזכר גם מעמד הר סיני שהיה לעיני כל ישראל, שאז הכירו כולם בחוש באחדות ה' בעולם. וכמו שכתוב (ואתחנן ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא הוא האלקים אין עוד מלבדו", וכמו שפירש רש"י שם, שהקב"ה קרע את הרקיעים העליונים וראו שהא יחיד.

ונראה לבאר הטעם שסיימה התורה בהזכרת הנסים הגדולים, ובפרט במעמד הר סיני, על פי מה שכתבו המפרשים, שסוף התורה נעוץ בתחילתה וגם מגלה על תחילתה. ולכן הנסים הגדולים שנזכרו בסיום התורה, ובפרט מעמד הר סיני, מוכיחים על הבריאה שנכתבה בתחילת התורה, שהיא בריאת הטבע, שכולה היא מעשי הקב"ה לבדו. וכדברי הרמב"ן הידועים (סוף פרשת בא), שמתוך הנסים הגדולים והמפורסמים האלו, יודה כל אחד בנסים הנסתרים, וידע שהקב"ה הוא הבורא והמנהיג את כל העולם.

ויש לומר עוד, שסוף התורה גם מגלה על תחילתה באופן אחר. שכשם שהנסים נעשו בפרסום גדול, וראו כל ישראל בחוש את אמיתת הבורא, כן הוא באמת לענין האמונה בבריאת העולם, שכל אחד המתבונן קצת בנפלאות של הבריאה יכול לראות בברירות שיש בורא עולם, וכמו שכתוב "וּמִבְּשָׁרֵי אֶחָדָה אֱלֹהִים" (איוב יט, כו), ונמצא שגם בריאת העולם היא לעיני כל ישראל.

ובזמנינו מתגלית חכמת הקב"ה בבריאה הרבה יותר מבזמנים קדמונים, וקל יותר לקנות את האמונה בו יתברך. ויש לומר הטעם לזה, שהוא כעין מה שכתב מרן החפץ חיים זצ"ל (בספר שם עולם, בחתימת

נמצינו למדים שהאמונה בבורא עולם היא ברורה לעין כל, וכל הרוצה להתחזק בקנין אמונה חושית בו יתברך, יש לו רק להתבונן באותות ובמופתים של יציאת מצרים ושל מתן תורה, ולהתעורר מהחכמה הנפלאה של הבריאה, ובלימוד הספרים העוסקים בזה, כגון שער הבחינה בספר חובות הלבבות. ועל ידי זה ישריש בלבו האמונה שאין עוד מלבדו, ויבוא לקבל עול מלכותו יתברך קבלה נאמנה, לטוב לו בזה ובבא. (עץ החיים)

זקוק לתנאי נוסף, והוא כביכול גדר כמים הפנים לפנים, באופן של זה לעומת זה, דכמו שישראל מיידים שמו יתברך בעולם, ואומרים "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", כן הקדוש ברוך הוא מיידה את ישראל מכל האומות ואומר (שמואל ב' ז, כג) "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", וכמו שאמר בברכות (א, י) "דברים אלו כתובים כביכול בתפיליו של הקדוש ברוך הוא. ואשר על כן בהתייחסות השם יתברך עם ישראל מסולקים כל עמי הארץ משם ונראה אם כן שזהו מה שהקדים משה רבינו בריש פרשת וזאת הברכה, את ענין "זרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו'" (דברים לב, ב), והענין בזה הוא הצעת הקדוש ברוך הוא את התורה לאומות העולם וסירובם לקבלה, והוא משום דענין הקדמת משה רבינו בדבריו קודם הברכות הם כדי לבאר את דבקות בני ישראל להקדוש ברוך הוא ודבקות הקדוש ברוך הוא עמו, דהוה ענין גדר של חלות ברכה, וכבר נתבאר דבקות זו אינה נוצרת אלא על ידי תורה - ותורה בלבד, ובכל ענין זה מופקעים אומות העולם, "בשמחתו לא יתערב זר", שהרי לא קיבלו את התורה עליהם, וזוהי בקשת משה רבינו בפרשת כי תשא "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" (שמות לג, יז). וזוהו ענין שמיני עצרת, דבכל שבעת ימי החג היו גם אומות העולם משותפים שהרי השבעים פרים קרבו כנגדם, ולקראת יום השמיני אמר הקדוש ברוך הוא "אני ואתם נשמח יחד" (ילקוט שמעוני פסח רמז תשפ"ב, "בשמחתו לא יתערב זר" (משלי יד, י), ושנעשית הדבקות היותר גדולה והיותר שלימה של הקדוש ברוך הוא עם ישראל "שמע ישראל וגו' ה' אחד" - "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

והשתא יובן שפיר תקנת הקדמונים לצרף ליום שמיני עצרת את שמחתה של תורה, שהרי תורה היא היא המבדלת בין ישראל לאומות העולם, דהתורה לישראל בלבד ניתנה, ואין לזה חלק עמו, ואם כן שלימות ההתייחסות של הקדוש ברוך הוא עם ישראל, אינה אלא על ידי התורה בלבד, אני ואתם נשמח יחד, אינו אלא על ידי תורה, ועל כן יום שמיני העצרת הוא היום המתאים לשמחתה של תורה, שענינם אחד ממש, "עכבו לי יום אחד", "נשמח יחד", "קודשא בריך הוא אורייתא וישראל".

(מודע לבניה - הגאון רבי צבי רוטנברג שליט"א)

הספר), לענין כל הכלים שנתחדשו כמו הטלפון וכדומה, שהטעם להתפתחות זו מפני שבימים הקדמונים כשלמד אדם שיש עין רואה ואוזן שומעת היה מאמין בזה באמונה שלימה. אבל בזמנינו נחלשה האמונה, ולזה המציא הקב"ה בטבע הבריאה שיראו הכל מציאות זו, שהכל נראה והכל נשמע. וכן הוא לענין נפלאות הבריאה, שהקב"ה גילה לנו נפלאות הבריאה, שהקב"ה גילה לנו נפלאות אלו בזמנינו, כדי לחזק את האמונה אצלנו.

וזאת הברכה - שמיני עצרת ושמחת תורה

"וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו, ויאמר ה' מסיני בא" וגו', (דברים לג, א), יש לעיין דלכאורה אחר הקדמת 'וזאת הברכה' היה צריך להתחיל בברכות ברכת ראובן וכו', ומשום מה הקדים והתחיל מענין נתינת התורה - 'ה' מסיני בא' וגו', אלא דשורש כל הברכות היא התורה, וכל ענין ברכות השבטים שנתברכו על ידי משה שרשם התורה. ועל כן קודם אשר בירך משה את בני ישראל הקדים את ענין נתינת התורה וקבלתה על ידי עם ישראל, ואחר זאת מתחדשת מציאות הברכות וחלותם על ישראל.

ואשר צריך להוסיף בזה, דעיקר יסודה של ברכה הוא, התקשרות ודבקות אל הקדוש ברוך הוא, דעצם הדבקות בקדוש ברוך הוא היא גופא של ברכה, שהרי הוא מחובר למקור הברכה, וזהו הענין שיעקב אבינו קודם שבירך את השבטים - שבטי יה, בירר תחילה האם דבוקים הם לשכינה, ורק אחר שאמר לו שבטי יה, "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" (דברים י, ד) אז נסללה הדרך להחיל עליהם חלות של ברכות. ואפשר גם שזהו מה שכינתה בכאן תורה את משה בתואר "איש האלקים", וכמדומה שבכאן הוא המקום היחיד שנתכנה בתואר זה, ולהאמור יתכן דכיון דיסודה של ברכה מותנית היא עד כמה דבוקים אנו בשכינה, פשיטא דאין היכי תימצא להיות מברך אלא מי שיש בו סגולת הברכה, והיינו סגולת שלמות ההתקשרות עם הקדוש ברוך הוא, ואמרה תורה שכוחו של משה להרעיף ברכות על כל ישראל, אינו אלא משום דסגולת הברכות בידו, היינו דהוא איש האלקים - שלמות החיבור עם השם יתברך, לא מיקרי משה רבינו איש של אלקים, אלא איש האלקים, כל אישיותו של משה רבינו היא אלקות, קשר בל ינתק עם האלקות, וד"ק בזה.

ואין אפשרות להיות קשורים וענובים בהקדוש ברוך הוא אלא על ידי התורה, וממילא כל כמה שאדם דבוק בתורה כן הוא דבוק בהשם יתברך, וכל כמה שדבוק בהשם יתברך כן שייך הוא למקור הברכה, ולמציאות הברכה בו. כל ענין הברכות יסוד שרשם הוא מכח התורה - קבלת עול תורה, שזהו ענין קבלת עול מלכות שמים ויחודו יתברך שמו, ברם ענין שלמות יחודו יתברך

הלכה

מנחה בשמחת תורה

ג. אם לא התפלל שחרית כשמשלים במנחה יתפלל תפלות שוות דהיינו שיזכיר גם בתשלומים מוריד הגשם, ואם טעה בתשלומין והתפלל כמו שהיה ראוי להתפלל בשחרית אין חזרה.

ד. אם חל יו"ט בשבת אומרים במנחה "ואני תפילתי", וקורין בסדר השבועי.

ה. במנחה של שמיני עצרת שחל בשבת, נפרדים בני חו"ל מארץ ישראל, רבני ארץ ישראל קורין פרשת בראשית, ובני חו"ל קורין וזאת הברכה.

ראיה זו מהמעשה רב, וכתב לדחות שהגר"א ז"ל החמיר לעצמו כן. והנה יש עוד נפ"מ בכל זה אם איחר תפלת מוסף עד ו' שעות ומחצה ומתפלל ביחידות, אם צריך להקדים מנחה לתפלת מוסף, דמבואר בשו"ע סי' רפ"ו ס"ב שאם צריך עתה להתפלל מנחה כגון שרוצה לאכול סעודה גדולה באופן שאסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה ומתפלל שלא בצבור צריך להקדים תפלת מנחה למוסף. וא"כ להסוברים שסעודת יו"ט נחשב לסעודה גדולה יש להקדים תפלת מנחה למנחה למוסף, וצ"ע.

ג. סי' קח משנ"ב ס"ק לו.

ד. סי' ת"צ משנ"ב ס"ק יט, וסי' רצב ס"א.

ה. ויל"ע אם בן חו"ל הנמצא בארץ ישראל יכול לקבל עליה במנחה בפרשת בראשית, וכן יל"ע אם הבני חו"ל רבים אם יש להם לעשות מנין בנפרד לקרות הקריאת התורה של פרשת וזאת הברכה. ולכאורה נדון זה תלוי במה נחלקו הפוסקים אם קרא קריאה במנחה בשבת או בשני וחמישי, בפרשה אחרת אם יצא יד"ח. והארכנו בזה בעה"י בסימן ס"ד. ועי' שערי אפרים (שער ח' סעיף נ"ה) ושם בפתחי שערים ובמש"כ בעה"י בסוף סימן ס"ב.

א. אם איחר תפלת מוסף עד ו' שעות ומחצה צריך להקדים מנחה לתפלת מוסף, ויש אומרים דהיינו דוקא אם צריך עתה להתפלל מנחה כגון שרוצה לאכול סעודה גדולה באופן שאסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה אבל אם אין צריך עתה להתפלל מנחה יכול להקדים מוסף. ויש אומרים שבצבור אין מקדימים מנחה למוסף.

ב. כשהגיע זמן מנחה גדולה (דהיינו מחצי היום ומעלה), יש שהקפידו להתפלל מנחה קודם הסעודת יום טוב.

א. שו"ע סי' רפו ס"ד ומשנ"ב שם.

ב. הנה להלכה קימ"ל (בסי' רל"ב ס"ב) שכשהגיע זמן מנחה גדולה מותר לאכול סעודה קטנה אבל לא סעודה גדולה. וראיתי במנהגי החתם סופר (פכ"ז אות ל"ה) שכתב שבשמחת תורה התפלל מנחה קודם סעודת הצהרים, כי הוא בכלל סעודה גדולה, [וכן סעודת פורים]. והיינו דס"ל דסעודת יו"ט עדיף מסעודת שבת ונחשב לסעודה גדולה. וכ"כ החיי אדם (כלל ל"ג ס"ב) שסעודת יו"ט נחשב לסעודה גדולה. ודברי החיי אדם מובאים בשע"צ סי' רל"ב ס"ק כ"א, וחלק עליו המשנ"ב וז"ל וצ"ע מנין לו זה והלא בב"י בשם הגה"מ מבואר להיפך, עכ"ל. והנה שם בב"י הביא שהכל בו ובהגהות הסמ"ק כתבו דצ"ע אם בעל הבית שבני ביתו מרובים אם נחשב לסעודה קטנה. ולפי"ז י"ל דה"נ בסעודת יו"ט שרגילים לאכול בצוותא ועוד דרגילים לימשך אחרי היין יש להחמיר יותר.

ולכא' נראה שגם דעת הגר"א ז"ל כדעת החיי אדם והחת"ס ז"ל שסעודת יו"ט נחשב לסעודה גדולה, שכתוב במעשה רב (אות קע"א) שאם נמשך סדר התפלה של יו"ט עד חצות מתפלל מנחה קודם הסעודה. ומשמע דס"ל דסעודת יו"ט נחשב לסעודה גדולה. ושור"ר בספר זה השלחן שכבר הביא